

Smilja Stefanović Pregel

ZAMKA GENIJA
FRENKA LOJDA RAJTA

Beograd, 2009
DERETA

*Pisac se ne rađa već se stvara; tačnije,
pisac sebe stvara.*

– Ejn Rend, američka spisateljica –

EPILOG

U LETO 2003. mesto je vrvelo od glasina. Ljudska lobanja je otkrivena u zapuštenom prostoru ispod stare kuće. Detalji zločina nikada nisu zvanično obelodanjeni, niti su mediji ikada pokazali neko posebno interesovanje za ovaj slučaj. Kako nisam uspevaao da dospem do pravih informacija, opijao sam se glasinama. Pritisnut nesnosnom vrućinom, uveče sam pišući pokušavao da sklopim fantastičnu priču, u stvari dve priče – jednu gnusniju od druge.

Pet meseci pre toga, kada sam se u rano proleće preselio u Virdžiniju, mislio sam da sam stigao u raj. Vazduh je bio oštar, svetlost prozirno jasna, a bele fasade američkih kolonijalnih kuća odavale su jednostavan i miran život. Međutim, kada sam uveče išao u šetnju, postao sam svečanost dve stvari: mirisa zemlje i glasova iz tame.

Kao i svaki raj, i ovaj je imao svoje aveti, Oliverere.

1

GLASNI EHO zvekira zatrese ulazna vrata. Posle nekoliko trenutaka pojavljuje se sredovečna Amerikanka i poziva me da uđem. Nakon uzdržanog pozdrava, naglašava da je kuća *Craftsman* stila arhitektonska retkost u kraju. Sagrađena je 1915. i sem manjih opravki i dogradnje kuhinje tokom pedesetih godina, nedirnutu je od gradnje.

Skoro nečujno, bez najmanjih varijacija glasa, reči napuštaju njena usta dok me hodnikom vodi u dubinu kuće. Glas se nevidljivo odvaja od jedva primetno nakarminisanih usana. Ruke su joj duboko u džepovima crnog kaputa, pogled ukočen kao da ne trepće.

Otmenost, ili slika osobe pobeđene životom? Viđao sam to u starim američkim filmovima koje je volela moja majka; gde su stroge učiteljice i mršave daktilografkinje uvek odavale puritanski i provincijalni izgled.

Engleski humanista Vilijem Herlit otmenost je definisao kao spoljašnji odraz harmonije duše. Fransoa de la Rošfuko napisao je da je otmenost za telo ono što je razumevanje za razum. Kako opisati harmoniju duše prodavačice nekretnina – analizom glasa kojim se javila na telefon kada sam iz Vašingtona pozvao agenciju? Za mene, u tom trenutku, u napuštenoj kući, u hladno jutro poslednjeg dana zime, ona je bila samo žena koja ne trepće. Glas bez bilo kakvog gesta i posrednika.

Bilo je nešto probojno u oštirini vazduha; kad udahneš, kao da si progutao žilete, i nešto večno i jasno u zaokružnosti slike smrznutog prostora; kao kad šmirglom ošmirglaš površinu. Moje misli obično vrve u glavi kao u košnici, transformišu se u reči, rečenice, pasuse... Hladnoća mi međutim sledi kry, umanji sposobnost da razmišljam. Kao da te hladnoća oglupi – govorio bi moj otac.

Unutrašnjost kuće odisala je solidnošću; izbijala je iz debelih zidova masivnog stepeništa koje vodi na sprat, drvenih podova i praznine prostora. Specifična komplikovanost tradicionalnih rituala života zračila je i iz najmanjeg detalja. Kroz otvorena vrata soba strujala je slaba promaja, stvarajući utisak svežine i provetrenosti prostora i porred gomile teškog prašnjavog nameštaja razmeštenog po uglovima. Pod đonovima zimskih cipela krckali su uštavljene mrtvi zrikavci i svici.

Stari prozori nemaju mreže za bube i komarce, ne dihtuju baš najbolje – tvrdila je žena.

Prostranost kuće, otvorenost odaja, činila mi se veoma privlačnom posle nekoliko meseci života u skućenom stanu u Vašingtonu. Želim da vidim sve do detalja, rekoh.

Prodavačica nekretnina nemo klima glavom. Ruke u kožnim rukavicama i dalje ne vadi iz džepova. Prolazimo iz sobe u sobu. Penjemo se na sprat. Kuckam prstima po zidovima odaja, povlačim šakom po ragastovima, palim i gasim svetlo, odmeravam laserskim metrom od zida do zida, koracima ispitujem pod, opipavam staklo na francuskim vratima, u kuhinji, zavirujem pod sudoperu, puštam vodu u kupatilu prepunom mirisa memle. Stotine paukovih mreža razapeto je po ćoškovima, po fiokama u kuhinji vide se tragovi dugog boravka kolonije miševa. I pored svega, ovaj dragulj isklesan u drvetu rukom nepoznatog majstora-umetnika, neodoljivo me privlači.

Ako su potrebni bilo kakvi dokumenti o kući, mogu ih nabaviti, reče prodavačica nekretnina. Skinula je naočare da ih obriše papirnatom maramicom (ruke su joj bile prozirne – avetinjske). Smeškala se, zato što je mislila da tako treba u takvim prilikama.

Stojimo neko vreme na sredini velike sobe u prizemlju, svako sa svojim mislima. Ma koliko da želim da se sklonim iz Vašingtona, ne radujem se napuštanju prijatelja, hteo sam

da kažem, ali se uzdržah. Žena je gledala kroz prozor. Da li je mislila na prijatelje, porodicu? Da li je imala porodicu? Morala je imati prijatelje. Dejav Zeskin, filosof iz našeg društva, tvrdio je kako su prijatelji kao most – preko njih možeš premostiti sva vremena. Dokazivao nam je svoju tezu „analitičkim procesima“ dok smo uveče sedeli u restoranu *Masna kašika*, razglabajući o lošim vremenima u kojima smo se zatekli. Govorio je da su i ova vremena kao i sva druga vremena dobra, samo je pitanje da li ćemo znati da ih iskoristimo.

Kasnije, u obilasku imanja, raspoznajem sa izvesnom radošću znake nastupajućih dana; svetlucaju na britkim zracima sunca, prelamaju se kroz gracioznost arhitekture kuće i otvorenosti predela, koji odiše jednostavnošću i lepoto. Smrznute vlasi trave krckaju pod nogama kao mrtve bube na podu kuće. Misli se polako otkravljaju i počinju da se vrte se u glavi.

Oko podne je otoplilo. Vazduh nije bio više tako oštar, ali je i dalje bio prozračno plav. Kao najfinija plava kineska svila, rekla bi moja majka, koja je znala metaforom da opiše svet oko sebe i poveže stvari koje su se činile nepovezive.

Pozdravio sam se na brzinu sa prodavačicom nekret-nina, obećavši da ću joj se ubrzo javiti.

Na putu u Vašington, posle slabog ručka u *Burger kingu* na izlazu iz mesta, pravim sve moguće kalkulacije. Da li ću moći da preživim od para koje mi je majka pozajmila, da li ću imati dovoljno da izvršim neophodne popravke? Kuća – muzej u stanju je raspadanja. U stvari, kuća je neka vrsta antimuzeja, izložba stvari koje više ne predstavljaju prepoznatljivu prošlost; gomile neupotrebljivog nameštaja, zarđalog farmerskog alata, slomljenog stakla...

Ali velika je prednost što rečica protiče kroz imanje. Sa ocem sam često išao na pecanje na jezero Superior, i kad kupim imanje, moći ću da se sa udicom u ruci ponovo prepustim letargiji letnjeg prepodneva.

Znao sam da negde postoji drugi *dolce vita*, samo ga je trebalo pronaći, dva dana kasnije u restoranu u ulici Em objašnjavam crvenokosoj Džesiki. Nisam nameravao da joj bilo šta pričam o knjizi. Za sada, bilo je dovoljno što sam mogao da razmišljam, da vidim sebe dok sedim pored prozora sa pogledom na dolinu Šenandoa i Plavi venac.

*Misli će se vrzmati po glavi, vrteti u ustima,
uobličavati lakše u reči, Olivere.*

Džesika želi da sazna šta me je podstaklo da razmišljam o kupovini kuće. Hteo sam da joj ispričam sporednu priču. Za stolom u restoranu ulici Em, na papirnatoj salveti nacrtao sam joj obrise kuće u dolini Šenandoa.

Život se promenio početkom dvadesetog veka, rekao sam Džesiki, sa procesom industrijalizacije u Americi, život je prešao u rutinu svakodnevice. Otac porodice je svakodnevno odlazio na posao, majka je ostajala u kući da se stara o deci. Posluga, koja je tokom prethodnog stoleća bila jeftina, postaje suviše skupa za mogućnosti srednje klase, i to je glavni razlog što se početkom veka životni prostor smanjuje. Nema više potrebe za ogromnim kućama, sa sobama za prijem, bibliotekom, konzervatorijumom, velelep-
nim salonom i odajama za posluđu.

Nisam to znala, reče Džesi.

Bungalov je tipičan predstavnik *Craftsman* stila, objasnio sam. Međutim, često je to i kuća sa spratom, čiji se umereno strmi krovovi završavaju pri tlu, što ostavlja utisak kao da se kuća čvrsto ugnezdila na zemlji.

Od čega su ih gradili?, htela je da zna Džesi.

Najčešće je građena od drveta, sa krovom od šindre, mada se na američkom jugu, od Virdžinije do Floride, često nailazi i na limene krovove. Da bi zadovoljile potražnju za ovim veoma popularnim kućama, američke građevinske firme počinju da prodaju putem oglasa u časopisima za ure-

đenje kuća planove i već isečenu drvenu građu za izgradnju *Craftsman* kuće. Budući vlasnici su mogli da kupe planove, a onda i materijal u etapama, što je bila ogromna prednost, jer, kao što znaš, u to vreme nije bilo kredita. Planovi su stizali poštom, a materijal već isečen za gradnju – železnicom. Kompletan set planova koštao je između sedam i dvanaest dolara, a cena kuće sa materijalom i izgradnjom kretala se od hiljadu do dve hiljade dolara.

Želja da napustim posao u jednoj od najvećih advokatskih firmi u Americi za Džesiku je bila ludost. Postavila je pitanje „zašto?“ više puta. Zašto odlazim iz Vašingtona? Zar mi nije žao što napuštam društvo? Odakle mi baš želja da renoviram kuću?

Washington Times je trinaestog septembra 2001. objavio u rubrici za biznis da je jedna ovakva kuća u Čevi Čej-su u Merilendu, nedaleko od Vašingtona, prodana za iznos od osamsto šesnaest hiljada dolara, što samo sugerira, objašnjavam nepoverljivo Džesiki, da je svet u Americi konačno postao svestan da su kuće ovog neobičnog stila pravo arhitektonsko blago i da na njima mogu dobro da zarade.

Potreban mi je novac, dodao sam, sve što sam imao uzela je En.

Kao da razvod nije bio dovoljno velika promena, Džesi je vrtela glavom. Ne shvata, reče, zašto mi je odjednom dosta života u Vašingtonu; zna koliko sam mizeran u sta-

nu na zadnjem spratu zgrade od crvene cigle, ali sve je to privremeno, naći ćeš način kako da se izvučeš iz govana.

Nisam želeo da zalazim dublje u svoje probleme. Hrana u restoranu bila je izvrsna. Bio sam prijatno iznenađen svežinom belih špargli i svežinom kože devojke za mojim stolom. Mada sam je oduvek smatrao previše bucmastom za moj ukus, primećujem te večeri da je Džesi u stvari veoma lepa žena, sa rasnim telom, kovrdžavom kosom i zelenim keltskim očima. Totalna suprotnost u odnosu na En.

Na sebi ima zeleni džemper. Usne su joj jarkocrvene. Želi da nešto popije. Mladi Alžirac pita da li želim da naručim vino. Ono koje sam uvek pio kad sam dolazio sa En. Odbio sam, rekoh da me boli glava. Tražim za sebe vodu sa ledom, Džesika naručuje *Miller Light*. Mladić kao da ne razume. Uvek sam naručivao vino, reče.

Nisam moralista, došao sam odavno do zaključka da je moral strašno precenjen, rekao sam Dejvu pred njegov odlazak u Japan, ali neverovatno je kakve me sve fantazije obuzimaju kad popijem malo crnog vina.

Kao na primer šta?, interesovalo je Dejva.

Na primer, priznao sam otvoreno, o seksualnim pozama. En je, i pored toga što je najviše bila pristalica jednostavne *mission* poze (tvrdila je da tako najbrže doživi orgazam), volela i neke blaže oblike Kama Sutre. Ali imao sam ja nekih svojih tajnih želja. Od trinaeste godine izgarao sam

da isprobam jednu pozu koju sam video u nekoj dedinoj knjizi o seksu. Fantazirao sam o *Serbishe stile*, koja je grafikom bila predstavljena u *Knjizi o seksualnim pozama iz sveta* i objašnjena na nekoliko strana nemačkim jezikom koji nažalost nisam znao. Poza je bila da se „zapališ u ganglijama“, kako reče moj deda. Nije hteo da mi prevede šta je pisalo; rekao je dosta ti je i slika. Nikada nisam skupio hrabrost da pitam En.

Iako mi misli beže i pogled se ne odvaja od crvenih usana, još uvek mogu da objasnim Džesiki kalkulaciju do koje sam došao.

Cena od dvesta četrdeset hiljada dolara više je nego povoljna; sedam hektara zemlje sa starim drvećem crnog ora-ha, platana, jasena, pasulj – drveta, psećeg drveta i više od dve hiljade zimzelena – srebrnih jela i plavih borova iz Kolorada. Mogu da prodajem jelke za Božić, zavitlavao sam se, da gajim organski paradajz i prodajem ga pred kapijom Vašingtoncima u prolazu leti, i da u jesen naplaćujem pastrmku iz potoka dečacima iz sela.

Džesi vrti glavom; gluposti.

Uzbuđen zbog nove avanture sa kućom, a možda samo zato što prvi put iskreno obraćam pažnju, primećujem ulegnuće gde se dodiruju Džesine ključne kosti. *The kissing spot* – nazvao je tihi i stidljivi engleski pacijent Amasi tu

tačku kod Hane. Toliko smo puta išli na kupanje na jezero Prst, zar je moguće da mi je to promaklo?

Posle večere, u mom jednosobnom stanu bez nameštaja (nameštaj je ostao kod En), prevrćem po albumima u potrazi za ovim ulegnućem na slici. Vratio sam Džesi natrag na posao, da završi sudski predmet za sutra, i odveo se u stan. Preturao sam po kutijama da nađem album sa studija. Našao sam ga na dnu poslednje kutije, kako to obično biva. U hrpi kutija sa krevetninom, peškirimama, letnjom garderobom, posuđem; svim onim što mi je ostalo posle podele sa En. Na fotografijama, En, Džesi, Dejav, Greg, moj cimer Kris i ja. Na ulazu pred sportskom halom u Ročesteru, pred početak koncerta Sare Mekloklin; pred kafeom *Masna kašika* jedemo picu; ispred viktorijanske kuće u Druvoj ulici na stepeništu Kris i ja postavljamo božićne ukrase; u Kembriđu u Engleskoj vozimo se pijani po reci Kem u čamcu, Džesi i En veslaju; na skijanju u Koloradu En, Dejav i ja na žičari zagrljeni; pred auditorijumom univerziteta na dan diplomiranja u paradnim uniformama...

Sa ovom fotografijom, naš zajednički život naglo se prekida. Nema više fotografija srećnih studentskih dana. Prazne stranice albuma sijaju se pod svetlom stone lampe.